

Теоретичні основи ринку знань та класифікація знань

Малюкіна А.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та соціальних наук
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

У статті розкрито сутність поняття «ринок знань». Здійснено огляд визначень термінів «ринок» та «знання». Подано класифікацію знань. Визначено відмінності між поняттями «знання» та «інформація». Обґрунтовано, чому саме ринковий механізм використовується для обміну знаннями, а також чому знання не існують поза межами людського мозку.

Ключові слова: знання, економіка знань, ринок знань, ознаки ринку.

Малюкіна А.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЫНКА ЗНАНИЙ И КЛАССИФИКАЦИЯ ЗНАНИЙ

В статье раскрыта сущность понятия «рынок знаний». Осуществлен обзор определенных терминов «рынок» и «знания». Представлена классификация знаний. Определены различия между понятиями «знания» и «информация». Обосновано, почему рыночный механизм используется для обмена знаниями, а также почему знания не существуют за пределами человеческого мозга.

Ключевые слова: знания, экономика знаний, рынок знаний, признаки рынка.

Maliukina A.A. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE KNOWLEDGE MARKET AND CLASSIFICATION OF KNOWLEDGE

The article reveals the essence of the concept of “market knowledge”. An overview of definitions of “market” and “knowledge”. Classification of knowledge. Defined differences between the concepts of knowledge and information. Proved why the market mechanism is used for sharing knowledge. The reason for the absence of knowledge beyond the limits of the human brain is found out.

Keywords: knowledge, knowledge economy, market knowledge, market characteristics.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринок знань – відносно нове поняття в сучасній економічній теорії. У розвинених державах світу цей ринок сформований та успішно функціонує, а в державах із перехідною економікою, в Україні в тому числі, про нього згадується лише небагатьма економістами. Вивчення питань, пов'язаних із формуванням ринку знань, є необхідною умовою для становлення та успішного розвитку економіки знань в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із перших відзначив важливість знань П. Друкер, окрім нього, варто виділити таких дослідників економіки знань, як: Д. Белл, Дж. Стігліц, Ф. Махлуп, Д. Тіс, А. Тофлер, І. Нонака, Д. Шварц, В. Іноземцев, Б. Мільнер, Є. Пилипенко. Серед українських учених це питання вивчали В. Геєць, О.О. Лапко, М. Матвійів, Є. Савельєв, Л. Семів, Л.І. Федулова та ін.

Однак донині ще не повною мірою розкрито сутність поняття «ринок знань», відсутня класифікація знань та не визначено відмінності між поняттями «знання» та «інформація».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення

сутності наявних підходів до поняття «ринок знань», а також з'ясування передумов виникнення ринкових відносин у сферах, що стосуються знань.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 60-х роках минулого століття поняття «економіка знань» (knowledge-based economy) було новим перспективним напрямом розвитку економічних досліджень у західноєвропейських та американських університетах. Уже тоді у економістів не було сумніву, що знання варто розглядати на рівні з такими факторами виробництва, як земля, праця та капітал [1, с. 19]. Економічний розвиток держави незабаром залежатиме не тільки від трьох звичних для економічної думки факторів. Дефіцит такого ресурсу, як знання, спричинить новий розподіл світової влади [2].

Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що «володіють світом» ті держави, які володіють технологіями, в яких пріоритетними є наукомісткі галузі економіки, а науці як сфері, де відбувається створення знань, відводиться особливе місце в суспільстві.

Про важливість вивчення цього питання свідчить той факт, що за останнє десятиліття

дослідження застосування знань в економіці обговорювалось на багатьох міжнародних конференціях та форумах. В Україні в 2003 р. проведено міжнародний конгрес, і періодично відбуваються конференції, присвячені даній проблематиці. Підвищена увага уряду до питань становлення економіки знань в Україні має позитивний характер, проте практичних кроків здійснено недостатньо, оскільки цей процес відбувається надто повільно.

Для розуміння сутності поняття «риннок знань» необхідно спочатку звернутися до визначення поняття «риннок», з'ясувати, чому саме ринковий механізм застосовується для передачі знань.

Одне з перших визначень ринку подано А. Смітом у 1776 р. у праці «Дослідження природи та причин багатства народів». Основною ознакою ринку є можливість обміну: «Оскільки можливість обміну призводить до розподілу праці, то ступінь останнього завжди повинна обмежуватися границями цієї можливості або, іншими словами, розмірами ринку» [3, с. 30]. Австрійський економіст Й. Шумпетер у 1911 р. визначав ринок як «усі незліченні акти обміну, які ми спостерігаємо в ринковій економіці в будь-який господарський період, в сукупності утворюють зовнішню оболонку, в якій відбувається кругообіг господарського життя» [4, с. 109]. Економісти К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю в 1963 р. дають таке визначення: «Ринок – це інститут або механізм, який зводить покупців (пред'явників попиту) з продавцями (тими, хто забезпечує пропозицію) окремих товарів, послуг чи ресурсів» [5, с. 46]. Американський економіст українського походження Н.Г. Менк'ю в 1997 р. у праці «Принципи економікс» дає таке визначення ринку: «Ринок – це група покупців та продавців певного товару чи послуги» [6, с. 88].

Кожне з наведених визначень підтверджує, що характерною ознакою ринку є обмін певним продуктом (товаром, послугою чи ресурсом) між суб'єктами ринку – виробниками та споживачами товарів. Існує багато видів ринків залежно від того товару, для обміну яким він створений.

Найбільш узагальнено можна виділити ринок ресурсів, ринок товарів та ринок послуг. Проте кожен ринок поділяється на більш деталізовані ринки, залежно від об'єкту ринку. Наприклад, на ринку зерна відбувається продаж та купівля зерна, на ринку деревини зустрічаються суб'єкти, які зацікавлені в продажі та купівлі деревини, існують ринки нафтопродуктів, банківських послуг, страхо-

вих послуг, медичних послуг, освітній ринок, ринок праці, ринок капіталу та ін. Кожен ринок створюється тільки тоді, коли у покупців виникає потреба придбати певний товар, а з іншого боку, існують продавці, суб'єкти, у яких є надлишок даного товару. Про це ще у XVIII ст. говорив А. Сміт.

«Знання – це сила», – сказав відомий англійський філософ Р. Бекон (1214–1294). Він уважав, що знання збільшують владу людини над природою. Сьогодні знання стають джерелом невпинного економічного зростання багатьох розвинених держав та прихованим потужним ресурсом держав із перехідною економікою.

Т. Давенпорт і Л. Прусак (1998 р.) визначають знання як поєднання набутого досвіду, цінності, контекстуальної інформації та думок експертів, що забезпечує основу для оцінювання і створення нового досвіду та інформації. Знання зароджується і поширюється в умах науковців. В організаціях знання часто зберігаються не лише в документах або сховищах, а й в організаційних системах, процесах, методах і нормах. Знання є поновлюваним ресурсом, який може бути використаний знову й знову [7, с. 5].

А. Булатов наводить таке визначення знань: «Знання – це сукупність відомостей у різноманітних сферах». При цьому він уточнює, що є життєві знання (знання життя), професійні знання працівників, технологічні знання фірми і т. д. Життя потребує різноманітних знань. Набір чи рівень знань визначається для категорій працівників, підприємств, галузей та секторів господарської діяльності.

Набір знань, які необхідні інженеру для виготовлення автомобіля, зовсім інший, ніж у фінансового директора цього ж підприємства [8, с. 277]. Знання – це не тільки певний набір даних, знання – це інформація, яку людина систематизувала та використовує для своїх цілей. Російський економіст В.Л. Макаров стверджує, що знання – це продукт, з одного боку, приватний, який можна привласнити, а з іншого – суспільний, який належить усім [9, с. 452].

Класифікація знань, розроблена експертами Європейської комісії, є такою:

– наукові знання, які формуються в університетах, державних науково-дослідних інститутах і приватному секторі досліджень і розробок;

– технічні (технологічні) знання, основними постачальниками яких є компанії підприємницького сектору, які проводять

науково-дослідну діяльність та розробки, інститути підприємницького сектору, а також дослідна активність в нових підприємницьких структурах;

- інновації, які здійснюють компанії підприємницького сектору і новостворені підприємства;

- інтелектуальний капітал, який створюється в результаті діяльності університетів, у процесі досліджень у державному та приватному секторах та інших установах вищої професійної освіти;

- кваліфікації (компетенції), отримані в процесі навчання у вишах, у корпоративному секторі, на професійних курсах, або отримані в результаті професійного досвіду працівників усіх сфер економіки;

- інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), створені в корпоративному секторі і розповсюджені в результаті їх застосування та діяльності мережевих структур [10, с. 129].

Знання може бути істинним і хибним, перспективним і концептуальним, судженням й очікуванням. До знань належать: переконання і моральні цінності; ідеї та винаходи; судження; навички та професійні пізнання; теорії; правила; міркування; поняття; набутий досвід [11, с. 18].

Знання можна отримати різними способами: через освіту, купівлю ноу-хау, ліцензій чи патентів, проведення практики. Проте основним джерелом знань є наука. В основі знань, які підприємства використовують для отримання прибутку, є наукові розробки та дослідження [8, с. 277].

Замість поняття «знання» дуже часто вживають поняття «інформація». Вони справді близькі за значеннями, проте різниця між ними полягає у тому, що інформація – це сукупність певних відомостей про певний об'єкт, а знання – це інформація, перероблена і систематизована людським розумом. Воно має більшу цінність для суспільства, ніж інформація, оскільки знання працівників є найбільшою цінністю фірми, вони забезпечують її успішну діяльність.

На думку автора, найважливіша відмінність знань від інформації полягає у тому, що завдяки невичерпності знання є значно важливішим ресурсом, аніж інформація, яка, своєю чергою, є вичерпною.

Т. Давенпорт і Л. Прусак виділяють відмінності між поняттями «дані», «інформація», «знання» і «мудрість» так: знання – це інформація, поєднана з досвідом та міркуваннями; знання є чимось більшим, аніж дані чи інфор-

мація; знаннями володіють тільки люди. На думку авторів, знання не може існувати поза межами людського мозку. Інформація стає знанням, коли вона потрапляє в людський мозок; це знання перетворюється в інформацію знову, коли воно передається іншим [7, с. 5].

Автор статті не погоджується з таким твердженням, ми виходимо з того, що праці науковців, до яких можна отримати доступ у бібліотеках, – це теж знання, які зберігаються на папері і ними можна скористатися. Без сумніву, знання створюються тільки у людському мозку, проте зберігатися вони можуть у різних можливих формах: на паперових чи електронних носіях (книги, патенти), на полотні, дереві (картини, скульптури), у високотехнологічних товарах (обладнання). Знання не перестануть бути знаннями і не стануть інформацією, якщо змінити форму їхнього зберігання.

Водночас із переходом до економіки знань передача знань стала настільки важливою, набула масштабного значення та обсягів, що в державі формування ринку знань є неминучим. Американський економіст П. Друкер у 60-х роках минулого століття одним із перших у світі відзначив важливу роль знань в економіці держави, до цього часу знання розглядалися тільки як філософська категорія.

Для створення ринку недостатньо, щоб зустрілися покупець і продавець та одноразово здійснили обмін товару на грошовий еквівалент. Покупець та продавець повинні здійснювати обмін за власним бажанням, тобто бути економічно незалежними під час вибору, з одного боку, суб'єкта, у якого придбати товар, та, з іншого – суб'єкта, якому продати товар. Отже, основними ознаками функціонування ринку є: свобода покупця і продавця; в основі обміну лежать попит та пропозиція.

Наявність двох вищенаведених ознак недостатня для того, щоб розглянути ринок як систему. Додатково ознакою є багаторазовість та регулярність операцій обміну. Багаторазовість необхідна передусім тому, що за обмеженого кола продавців і покупців не може виникнути вільне коливання цін, оскільки велика ймовірність утворення зговору як із боку продавців, так і з боку покупців. Основною особливістю ринкової організації є те, що вона не дає суб'єктам змоги заважати один одному. Покупець може придбати товар у будь-якого продавця, керуючись власним вибором, а продавець, відповідно, може продати товар якщо не одному покупцю, то

іншому. Про виникнення певного ринку можна говорити за наявності трьох ознак: по-перше, взаємодії покупця і продавця; по-друге, конкурентного середовища; по-третє, орієнтації на потреби покупця-продавця [12, с. 39].

Всі перелічені вище ознаки присутні під час обміну знаннями. Отже, можна з упевненістю говорити, що саме ринковий механізм забезпечує обмін знаннями. Суб'єктами ринку знань є продавці знань (науково-дослідні інститути, ВНЗ, школи, дитячі заклади дошкільної освіти, бібліотеки, венчурні підприємства, засоби масової інформації, інформаційно-комунікаційні технології, працездатне населення і т. д.) та покупці знань (високотехнологічні підприємства, учні, студенти і т. д.). Оскільки знання є передусім суспільним благом, ринок знань потребує чіткої державної політики щодо його регулювання. Держава на ринку знань представлена й як суб'єкт, й як регулятор. Існує твердження, що економіка знань з'являється тоді, коли знання стають ринковим продуктом. Воно продається та купується так, як продаються і купуються звичайні продукти [13, с. 62].

У всесвітній доповіді ЮНЕСКО «До суспільств знань» економісти висловлюють стурбованість щодо питань надмірної комерціалізації знань та підкреслюють, що знання не можна розглядати як звичайний товар, оскільки вони є суспільним надбанням [14, с. 25].

В українській економічній літературі, у статтях газет чи журналів термін «ринок знань» часто вживають для визначення ринку навчальних послуг, ринку навчальних закладів. Проте за останні десятиліття у світовій економічній теорії поняттю «ринок знань» надається значно ширше значення.

Ринок знань, на думку М. Матвіїва, – це сфера формування попиту та пропозиції на інтелектуальні продукти і послуги [15, с. 73].

О. Булатов вважає, що ринок знань не має чітких меж, його можна визначити як ринок, де відбувається продаж та передача знань. Особливістю цього ринку є те, що значна частка знань на ньому передається безкоштовно або за невелику плату. Наприклад, у школах або бібліотеках учні отримують знання практично безкоштовно [8, с. 279].

Характерною особливістю ринку знань є попит на знання. Варто відрізнити ринковий попит на знання від просто попиту на знання. Попит на знання буде завжди, оскільки основним споживачем знань є його виробник – людина і для задоволення людської потреби у знаннях не завжди потрібен ринок [13, с. 62]. А ринковий попит на знання виникає тоді, коли у суб'єктів ринку виникає потреба та можливість отримати від знань дохід.

Висновки з цього дослідження. Знання перестали бути тільки філософською категорією, їх усе частіше розглядають з економічного погляду. Передусім знання – це суспільне благо, не стільки приватне надбання, скільки загальнодоступна всім бажаючим категорія, проте знання також набувають рис товару і розповсюджуються на ринку, як і всі інші товари. Важливо відрізнити інформацію і знання. Основна відмінність полягає у тому, що знання створюються тільки людським розумом і є невичерпними, а інформація є вичерпною і становить меншу цінність для суспільства, ніж знання.

Знання на ринку представлені у формі товарів або послуг. Велика частка знань на ринку передається безкоштовно або за символічну плату, що відрізняє ринок знань від інших ринків.

Формування ринку, на якому відбувався б обмін знаннями, стало неминучим у зв'язку зі становленням економіки знань та підвищенням інтересу до комерціалізації знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриньов А.В., Компанієць О.А. Знання як основний ресурс сучасної економіки. Академічний огляд. 2010. № 1(32). С. 16–22.
2. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році». URL: http://www.president.gov.ua/news/data/11_6001.html.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Соцэкгиз, 1962. 654 с.
4. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития; пер. В.С. Автономова и др. М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. 356 с.
5. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика; пер. с англ. К.: ХаГар, 2000. 785 с.
6. Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс. СПб.: Питер Ком, 1999. 784 с.
7. Davenport T.H., Prusak L. Working Knowledge. Harvard Business School Press, Cambridge, MA, 1998. 135 p.
8. Булатов А.С. Мировая экономика. М.: Юристъ, 2000. 734 с.

9. Макаров В.Л. Экономика знаний: уроки для России. Вестник РАН. 2003. Т. 73. № 5. С. 450–456.
10. Мильнер Б. Управление интеллектуальными ресурсами. Вопросы экономики. 2008. № 7. С. 129–141.
11. Управление знаниями. Руководство по разработке и внедрению корпоративной стратегии управления знаниями; пер. с англ. Е.М. Пестеревой. М.: Добрая книга, 2005. 192 с.
12. Барышев А.Ф. Маркетинг: учебник; 3-е изд., стер. М.: Академия, 2005. 208 с.
13. Пилипенко Е.В., Цехла С.Ю. Рынок и экономика знаний. Экономика Крыма. 2010. № 3(32). С. 60–63.
14. Всемирный доклад ЮНЕСКО «К обществам знаний». URL: <http://www.unesco.org/ru/worldreport> 17.01.2011.
15. Матвіїв М.Я. Взаємозв'язок ринку знань з ринком праці в Україні: маркетинговий аспект. Галицький економічний вісник. Проблеми мікро- та макроекономіки України. 2009. № 2. С. 73–79.

REFERENCES:

1. Gry`n`ov A. V. Znannya yak osnovny`j resurs suchasnoyi ekonomiky` / A. V. Gry`n`ov, O. A. Kompaniyecz` // Akademychny`j oglyad. – 2010. – № 1 (32). – S. 16-22.
2. Zvernennia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy u zviazku z Poslanniam Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie i zovnishnie stanovyshche Ukrainy u 2005 rotsi»; rezhym dostupu: http://www.president.gov.ua/news/data/11_6001.html.
3. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychynakh bohat•stva narodov / A. Smyt. – M. : Sotsek•hyz, 1962. – 654 s.
4. Shumpeter Y. A. Teoryya ekonomycheskoho razvytyya / Y. Shumpeter ; per. V. S. Avtonomova [y dr.] – M. : Dyrektmedya Pablyshynh, 2008. – 356 s.
5. Makkonell, Kempbell R. Ekonomyks: pryntsyphu, problemu y polytyka : per. s anhl. / Makkonell, Kэmpbell R. – K. : KhaHar, 2000. – 785 s.
6. Men'yu N. H. Pryntsyphu ekonomyks / N. H. Men'yu – Spb : Pyter Kom, 1999. – 784 s.
7. Davenport T.H., Prusak L. Working Knowledge // Harvard Business School Press, Cambridge, MA, 1998. – 135 p.
8. Bulatov A. S. Myrovaya ekonomyka / A. S. Bulatov. – M. : Yuryst', 2000. – 734 s.
9. Makarov V. L. Ekonomyka znanyy: uroky dlya Rossyy / V. L. Makarov // Vestnyk RAN. – 2003. – T.73 – № 5. – С. 450-456.
10. Myl'ner B. Upravlenye yntellektual'numy resursamy / B. Myl'ner // Voprosu ekonomyky. – 2008.– № 7. – S. 129–141.
11. Upravlenye znanyyamy. Rukovodstvo po razrabotke y vnedrenyyu korporatyvnoy stratehyy upravlenyya znanyyamy : per. s anrl. E. M. Pesterevoy – M. : Dobraya knyha, 2005. – 192 s.
12. Barushev A. F. Marketynh : uchebnyk / Aleksandr Fedorovych Barushev. – 3-e yzd., ster. – M. : Yzdatel'skyi tsentr «Akademyya», 2005. – 208 s.
13. Pylypenko E. V. Runok y ekonomyka znanyy / E. V. Pylypenko, S. Yu. Tsekhla // Ekonomyka Kruma. – 2010. – № 3(32). – S. 60-63
14. Vsemyrnyy doklad YuNESKO «K obshchestvam znanyy» rezhym dostupu: <http://www.unesco.org/ru/worldreport> 17.01.2011 r.
15. Matviiv M. Ya. Vzaiemozviazok rynku znan z rynkom pratsi v Ukraini: marketynhovyi aspekt / Mykola Matviiv // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. – 2009. – № 2. – S. 73-79. – (problemy mikro- ta makroekonomiky Ukrainy).